

MØNTERNE FRA NÆSHOLM

Af JOHN ANDERSEN

I Ods herreds storslåede landskab, i Højby sogn, ca. 2,5 km fra kysten, i den nu tørlagte Nygård sø, ligger Næsholm voldsted.

På spidsen af en lav højderyg i det kuperede terræn anlagde man i 1240'erne en borg, dækket i nord, vest og syd af en opdæmmede sø. Mod øst afskar man højderyggen med en krum grav. Herved fik man et anlæg, der lå godt beskyttet af det opdæmmede vand på alle fire sider, forbundet med land ved en pælebro og antagelig med en vindebro helt ude ved borgbanken.

På toppen af banken knejsede midtertårnet, hvorfra der udgik to på hinanden vinkelret løbende spærregrave, der delte banken i to dele, hvorved man fik en »borg i borgen«. Foruden midtertårnet lå der nogle udbygninger, hvori bl. a. borgens stald har haft sin plads. Derudover lå der på den nordlige del af banken et bygningskompleks, der rummede en muret ovn. Også »borgen i borgen« på den sydvestlige del af banken har haft et bygningskompleks med hvælvet kælder. Denne bygning har formentlig været anvendt til beboelse.

Her sad i godt 100 år den lokale kongelige foged og udøvede sin funktion. Hvem der har siddet på borgen ved vi ikke, ingen skriftlige kilder omtaler Næsholm. Takket være dr. Vilh. la Cour's epokegørende udgravning ved vi dog i dag en masse om borgen og det liv, der har været levet her.

Fig. 1: Næsholm set fra luften. (Foto: Hans Stiesdal / Nationalmuseet 1961.)

Udgravningen af Næsholm begyndte egentlig med et asfaltbal i Nykøbing¹. Skovrider Vestergaard, Mantzhøj, tog i 1933 initiativ til, at den lokale turistforening skænkede overskuddet fra asfaltballet til en sådan udgravning. Samtidig gav Historisk Samfund for Højby sogn og Højby kommune løfter om tilskud, og da Carlsbergfonden viste sin interesse ved at bevilge en større sum, kunne man i sommeren 1935 gå i gang. Fra 1935–39 gravedes der hvert år. Bortset fra 1941 stod arbejdet stille til 1950, hvor man igen gravede indtil 1954. I 1956 og 1957 afsluttedes den omfattende udgravning med et par kontroludgravninger.

Blandt de mange ting, der fremkom ved den systematiske undersøgelse kvadratmeter for kvadratmeter, var 302 mønter, som nu opbevares på Nationalmuseet i Mønt- og Medaillesamlingen². Med undtagelse af 3 udenlandske mønter var samtlige såkaldte borgerkrigs mønter, slået i tidsrummet ca. 1241–1340. Skønt kun 144 af disse kunne bestemmes nærmere inden for denne 100-års periode, er der ingen tvivl om, at de resterende 155 også tilhører denne.

De 144 bestemmelige mønter, ordnet tidsmæssigt og efter prægested:

	Skåne	Sjælland	Jylland	Ialt
Erik Plovpenning (1241–50)		1 MB 13 1 MB 14	2 MB 32 1 MB 33	5
Abel (1250–52)		1 MB 44		1
Kristoffer I (1252–59)	1 MB 58			1
Erik Klipping (1259–86)		1 MB 141	1 MB 240	2
Erik Menved (1286–1319)		1 MB 327 2 MB 350 1 MB 371 2 MB 406 1 MB 414 1 MB 415 2 MB 422	1 MB 427 1 MB 442 1 MB 444 1 MB 447 1 MB 448 5 MB 452 1 MB 453 1 MB 454 1 MB 486 1 MB 489 1 MB 510 2 MB 513 1 MB 518	28
Kristoffer II (1320–32)		1 MB 544 3 MB 546 12 MB 547 6 MB 548 1 MB 551 8 MB 554 1 MB 555 2 MB 556 27 MB 558 12 MB 562 1 MB 565 16 MB 566 12 MB 570 1 MB 579	1 MB 587 1 MB 590 1 MB 608 1 MB 615	107
	1	117	26	144

Ovenstående mønter er bestemt efter: Afbildninger af samtlige hidtil kjendte Danske Mønter fra Tidsrummet 1241–1377 af H. V. Mansfeld-Bülner. København 1887 (forkortet MB). Ny revideret udgave ved Johan Chr. Holm, København 1974.

Fig. 2: De to typer mønter, der blev fundet ved pælebroen. (Tegn.: forf.)

Det første, der springer i øjnene, når man ser ommestående oversigt, er det store antal jyske mønt (18 %), hvilket er langt over, hvad der normalt forefindes i fund på Sjælland. Dette i forbindelse med Næsholms beliggenhed gør, at man bør se nærmere på disse mønter.

Under Erik Plovpenning har vi 3 ex. fordelt på 2 typer. Ingen af disse kendes i jyske enkeltfund, hvorimod de forekommer på Sjælland og i enkelte tilfælde i Skåne. Fra Erik Klipping har vi et enkelt stykke, af denne mønt er langt de fleste af enkeltfundene gjort på Sjælland, resten stammer fra Jylland. Fra Erik Menved fremkom 18 jyske mønter fordelt på 13 typer. Af disse viser de øvrige kendte enkeltfund, at 5 typer, her repræsenteret ved 10 mønter, må være sjællandske. Fra Kristoffer II har vi 4 jyske mønter, hvoraf 2 må henføres til Sjælland, da langt den overvejende del af disse er fundet på Sjælland. Desuden fremkom en skånsk mønt fra Kristoffer I, og da skånske mønter sjældent ses her på Sjælland, bør vi også se nærmere på denne. Af fundene fremgår det, at det største antal er fundet på Sjælland. Det må herefter antages, at vi står overfor en sjællandsk mønt. De ovennævnte mønter bør således rettelig henføres til Sjælland.

Ser vi på de 25 sjællandske typer og sammenligner med, hvad vi har af fundoplysninger på disse, ligger 3 af typerne fra Kristoffer II udenfor det sjællandske område. De øvrige enkeltfund viser, at de må være slået i det jyske område.

Herefter bliver fordelingen af mønterne følgende:

	31 sjællandske mønter fordelt på 33 typer
	13 jyske mønter fordelt på 13 typer
Ialt:	144 mønter fordelt på 46 typer

Denne fordeling, hvorefter de jyske mønter udgør 9 % af det samlede antal bestemmelige mønter, er mere i overensstemmelse med tendensen

i andre sjællandske fund, især når man tager de urolige tider under Erik Menved og Kristoffer II i betragtning.

Som omtalt ovenfor blev der desuden fundet 3 udenlandske middelaldermønter, nemlig: 1 stk. Hamborg hulpenning³, en engelsk sterling slået af Edward I (1279-1302) i London samt en norsk gros fra Erik Præstehader (1280-1299)⁴. De førstnævnte to mønters tilstedeværelse overrasker ikke. Fra kilderne⁵ samt flere større fund⁶ ved vi, at nordtyske hulpenninge og engelske sterlinge var gangbare her i landet fra omkring år 1300.

Derimod er forekomsten af norske mønter i fund fra denne periode ikke almindelig, selv om der på Hjelm er fundet tre stykker. Fra samtidige kilder⁷ ved vi, at nordmændene i tiden efter drabet på Erik Klipping 1286 i Finderup spillede en vigtig rolle i forbindelse med de fredløses kamp mod kronen. Fundet af den norske mønt kan have forbindelse med, at nordmændene i 1290 afbrændte Holbæk.

I begyndelsen af Erik Menveds regeringstid sad hans yngre bror Kristoffer som herre på Kalundborg. Til dette fyrstendømme hørte også Holbæk, så det må formodes, at også Næsholm har været underlagt Kristoffer. I 1297 kom det til et brud mellem ham og Erik, hvilket resulterede i, at Erik belejrede Kalundborg. Fra denne tid er der ved pælebroens 9. brofag fundet 22 mønter, som antagelig har ligget i en pung. Af disse mønter var desværre kun 6 bestemmelige, fordelt på 2 typer: MB 452 med 5 ex. og MB 442 med 1 ex. Vidner dette fund om, at også Næsholm har været inddraget i denne episode?

De ældste mønter fra Næsholm er slået under Erik Plovpenning, der var konge fra 1241 til 1250, hvor han blev myrdet nede på Slien. Da der ikke er fundet mønter fra Valdemar Sejrs seneste år, må det antages, at Næsholm er blevet anlagt engang i Erik Plovpennings regeringstid. Dr. Vilh. la Cour omtaler i sin bog om Næsholm, at borgen to gange har været brændt, senest ved sin ødelæggelse, som han antager har fundet sted under Valdemar Atterdags kampe for at befri Sjælland for det holstenske åg i begyndelsen af 1340'erne. Mønterne viser imidlertid, at Næsholm må være ødelagt lige efter Kristoffer II's død i 1332, da ingen mønter fra »den kongeløse tid« er fremkommet ved udgravningen. Mønterne blev iøvrigt fundet over hele området. Enkelte steder blev der fundet forholdsvis mange, og langt den overvejende del af

mønterne fra tidspunktet omkring borgens ødelæggelse er fundet i den nordlige spærregrav samt på fladen øst for tårnet.

Som omtalt ovenfor blev borgen afbrændt ved sin ødelæggelse. Forspillet til dette var Kristoffer II's fortvivlede kamp mod en stormandsklike, der for egen vindings skyld spillede landet i hænde på de holstenske grever. På de danske borge sad holstenske pantherrer og styrede landet. Antagelig har der også siddet en holstener på Næsholm.

Antagelsen bestyrkes af, at der under udgravningen ved pælebroen blev fundet en våbenhægte med det holstenske nældeblad, samt at der blandt de fundne mønter var 12 sjællandske, der på den ene side havde et nældeblad, sandsynligvis grev Johan den Mildes våben. På et tidspunkt har »vor holstener« følt, at klokken var ved at falde i slag, idet han bl. a. har ladet pælebroen ud til borgbanken afbryde to steder.

Hvem angriberne har været ved vi ikke. Men det er nærliggende at sætte begivenhederne i forbindelse med prins Otto's kamp 1333-34 for at blive Danmarks konge. Fundet af en mængde armbrøstpile viser, at der har foregået en hård kamp, en kamp der endte med Næsholms undergang.

Noter og litteraturhenvisninger:

- 1 **Nationaltidende** den 21/10-1936.
- 2 Fundprotokol nr. 1909 - 1947 - 1985 - 2296 - 2322 - 2376 - 2393.
- 3 **O. C. & C. F. Gaedechens: Hamburgische Münzen und Medaillen**, II-III. Hamburg 1850-1876. Den nævnte mønt har nr. 1265.
- 4 **C. J. Schive: Norges Mynter i Middelalderen**. Christiania 1865. Den nævnte mønt har nr. IX 24.
- 5 **Otto Mørholm: Kilder til Danmarks møntvæsen i middelalderen I**. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1955.
- 6 **Fritze Lindahl: Møntfundet fra Ebbelnæs på Møn**. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1952, pp. 11-54.
J. S. Jensen: Møntfundet fra Kirial på Djursland. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1970.
- 7 **Ellen Jørgensen: Erik Klipping og hans sønner, udvalg af kilder i tidsrummet 1275-1340**, København 1927.

Kilder iøvrigt:

Vilh. la Cour: Næsholm. København 1961.

Udgravningsberetninger beroende i antikvarisk topografisk arkiv på Nationalmuseets 2. afd.

Fundarkiv og journaler på Den kongelige mønt- og medaillesamling.